

ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ

Турчак Ірина Олександрівна

УДК 347.751 (477).001.73

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ДОГОВОРІВ ПОСТАВКИ
В УМОВАХ РИНКОВИХ РЕФОРМ В УКРАЇНІ
(ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)**

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі права інтелектуальної власності та корпоративного права Одеської національної юридичної академії.

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор
ХАРИТОНОВА Олена Іванівна,
Одеська національна юридична академія,
завідуюча кафедрою права інтелектуальної власності
та корпоративного права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
МАЙДАНИК Роман Андрійович,
Київський національний університет імені Тараса
Шевченка,
завідуючий кафедрою цивільного права;

кандидат юридичних наук
ЖЕКОВ Володимир Іванович,
Одеський апеляційний господарський суд,
суддя

Захист відбудеться 12 червня 2009 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 Одеської національної юридичної академії за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеської національної юридичної академії за адресою: м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розіслано 11 травня 2009 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

П.П. Музиченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Постійність економічних зв'язків забезпечується стабільністю правових форм взаємодії власників сировинних запасів, організаторів ринків споживання та збуту продукції, налагодженістю технологічних процесів переробки напівфабрикатів та виготовлення готових до споживання товарів. Важливе значення у формуванні та підтриманні таких зв'язків набуває договір поставки.

Місце договору поставки в системі договірних права, яке обумовлює особливості його укладання та виконання, залежить від багатьох чинників (економічних, ринкових, правових). Дискусії щодо визначення характеристики договору поставки як самостійного договору або виду договору купівлі-продажу залишаються актуальними й в сучасних умовах.

За радянських часів договір поставки розглядався як самостійний договір. Особливості договору поставки, які відрізняли його від купівлі-продажу, полягали, по-перше, в суб'єктному складі – договір укладався між суб'єктами господарювання, які були засновані лише на державній формі власності, та, по-друге, в домінуванні планового характеру укладання та виконання договорів.

З переходом до ринкової економіки, відбулися зміни в правовому регулюванні договорів поставки, пов'язані з появою суб'єктів господарювання, заснованих на приватній формі власності, зменшенням планових основ укладання договорів.

Традиційний підхід до визначення правового регулювання, як впливу на суспільні відносини, що склався у науковій доктрині, в умовах ринкових реформ набуває нових рис і більш повного змісту. Поряд з державним впливом актуального значення набуває регулятивна функція договору як нормотворчого акту. Крім того, поряд з нормативно-правовими актами важливу роль у регулюванні договірних відносин з поставки мають звичаї ділового обігу та рекомендаційні роз'яснення вищих судових інстанцій з питань застосування законодавства при вирішенні судових справ.

Колізії в регулюванні договірних відносин поставки між Цивільним кодексом України та Господарським кодексом України на практиці призводять до їх неоднозначного трактування сторонами та органами державної влади, внаслідок чого порушуються права та інтереси суб'єктів господарювання. Продовжують діяти Положення про поставки продукції виробничо-технічного призначення, Положення про поставки товарів народного споживання, затверджені ще постановою Ради Міністрів СРСР, які до цього часу не узгоджені з чинним законодавством України. Різний підхід щодо порядку їх використання при укладанні та виконанні

договорів також не сприяє формуванню єдиної правозастосовчої практики та належному виконанню договорів.

Зміна законодавчого підходу до визначення місця договору поставки в системі договірної права України обумовлює актуальність проведення комплексного дослідження, спрямованого на визначення сутності та характеристик договору поставки в сучасних умовах ринкових реформ.

Теоретичною основою дослідження є праці вітчизняних та зарубіжних фахівців у галузі цивільного права. Поміж них слід зазначити наукові праці: Б.С. Антимонova, Т.В. Боднар, С.Н. Братуся, М.І. Брагінського, В.А. Васильєвої, В.В. Вітрянського, М.В. Гордона, В.П. Грибанова, О.В. Дзери, В.І. Жекова, О.С. Йоффе, І.С. Канзафарової, Т.С. Ківалової, З.Г. Крилової, В.І. Корецького, Л.А. Лунць, В.В. Луця, Р.А. Майданика, Н.С. Малєїна, В.К. Мамутова, В.С. Мілаш, І.Б. Новицького, М.Г. Розенберга, В.В. Сергієнко, Р.О. Халфіної, О.І. Харитонової, Є.О. Харитонova, Г.Ф. Шершеневича, Р.Б. Шишки, В.С. Щербини та ін.

Окремі аспекти договору поставки досліджувались в дисертації В.В. Сергієнко «Правове регулювання договорів на поставку нафти». Як вид договору оптової купівлі-продажу, договір поставки досліджувався в дисертації І.В. Апопій «Цивільно-правові аспекти договорів купівлі-продажу в оптовій торгівлі».

Втім, до цього часу у вітчизняній науці цивільного права відсутні спеціальні комплексні дослідження теоретичних та прикладних питань правового регулювання договору поставки в умовах ринкових реформ.

Вивчення та аналіз праць зазначених науковців дали змогу визначити й оцінити стан досліджуваності проблеми, виявити та дослідити питання, що постають при правовому регулюванні договорів поставки в умовах ринкових реформ та визначити шляхи їх вирішення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження є складовою частиною комплексної науково-дослідної теми Одеської національної юридичної академії «Традиції та новації у сучасній українській державності і правовому житті» на 2006-2010 р.р. (державний реєстраційний номер 0106U004970).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є комплексний аналіз цивілістичних проблем правового регулювання договору поставки, обґрунтування нових теоретичних концепцій, виявлення прогалин, колізій та формулювання пропозицій щодо їх усунення шляхом внесення змін та доповнень до законодавства, рекомендацій щодо практичного застосування норм чинного законодавства при укладанні, виконанні договору поставки, відповідальності за його невиконання.

Для досягнення вказаної мети були поставлені і вирішувалися такі завдання:

визначити поняття та ознаки договору поставки, за якими він відрізняється від інших цивільно-правових договорів;

дослідити джерела правового регулювання договорів поставки в умовах ринкових реформ;

визначити роль судової практики в регулюванні відносин, які виникають при укладанні, виконанні та припиненні договорів поставки;

розглянути співвідношення договору поставки із суміжними договорами;

визначити місце договору поставки в системі договірної права України;

визначити істотні умови договору поставки;

проаналізувати порядок укладання та виконання договорів поставки;

розглянути цивільно-правові способи забезпечення виконання договорів поставки;

дослідити цивільно-правову відповідальність, яка настає за невиконання та неналежне виконання договору поставки;

сформулювати пропозиції і рекомендації щодо вдосконалення чинного законодавства у сфері регулювання поставки.

Об'єктом дослідження є цивільні правовідносини, що виникають між суб'єктами при укладанні, виконанні та припиненні договорів поставки.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання правового регулювання договорів поставки в умовах ринкових реформ в Україні.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, вибір яких обумовлений особливостями його об'єкту, предмету, мети і завдань.

В процесі дослідження застосовувались історичний, порівняльно-правовий, логіко-юридичний методи, метод системно-структурного аналізу та інші методи наукового дослідження.

Аналіз досягнень цивільно-правової науки, норм чинного законодавства України і практики їх застосування у сфері правового регулювання договорів поставки проведений за допомогою формально-юридичного методу. Догматичний метод дозволив проаналізувати зміст норм чинного законодавства у цій сфері.

Метод системно-структурного аналізу використовувався для встановлення місця договорів поставки в системі договірної права, а також з'ясування системи способів забезпечення виконання договору поставки. Історичний метод було застосовано для встановлення генезису договору поставки.

Методи аналізу та узагальнення застосовано при дослідженні судової

практики. Логіко-юридичний метод було використано при формулюванні висновків у відповідності з метою дослідження.

При дослідженні правового регулювання відносин, які виникають з договору поставки, а також визначення місця договору поставки за законодавством інших країн використовувався порівняльно-правовий метод.

Основні положення та висновки дисертації базуються на аналізі міжнародних актів про купівлю-продаж та поставку, чинного законодавства України та законодавства зарубіжних країн, практики їх застосування, досягнень загальної теорії права, цивільного права, господарського права, матеріалах судової практики.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у комплексному монографічному дослідженні теоретичних та прикладних цивільно-правових проблем договору поставки шляхом формулювання нових та вдосконалення існуючих правових конструкцій та понять, науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення цивільного законодавства.

У межах здійсненого дослідження одержано такі результати, що мають наукову новизну:

вперше:

запропоновано визначення правового регулювання договорів поставки в умовах ринкових реформ як діяльності, спрямованої на упорядкування, розвиток та охорону цивільних відносин, які виникають з поставки, на засадах поєднання державного нормативно-організаційного впливу та свободи вибору дій сторін договору;

робиться висновок, що норми, які регулюють відносини, що виникають при укладанні, виконанні та припиненні договорів поставки, можуть бути розподілені на групи: по-перше, норми, які стосуються лише договорів поставки; по-друге, норми, які регулюють договір купівлі-продажу та застосовуються до договорів поставки в силу приписів закону; по-третє, загальні норми про цивільні договори; по-четверте, загальні норми цивільного права, які можуть застосовуватись при врегулюванні договірних відносин;

доведено, що встановлення та врахування місця договорів поставки в системі договірних відносин України має важливе теоретичне і практичне значення, оскільки визначення місця конкретного договору в системі договірних відносин дає можливість встановлення порядку застосування відповідних загальних положень про цивільні договори, визначення доцільності застосування до договорів поставки положень про інші види договорів, тощо;

робиться висновок, що правове регулювання відносин з договорів поставки в умовах ринкових реформ має ґрунтуватись на переважному

значенні саме договору, як індивідуального нормотворчого акту, який укладається сторонами з урахуванням вимог цивільного законодавства;

доведено, що Офіційні правила тлумачення торговельних термінів Міжнародної торгової палати «Інкотермс», як міжнародні звичаї, можуть використовуватись сторонами договору поставки за домовленістю, а не в силу імперативних приписів законодавства, у зв'язку з чим пропонується викласти ч. 4 ст. 265 Господарського кодексу України в наступній редакції: «умови договорів поставки можуть викладатися сторонами відповідно до Офіційних правил тлумачення торговельних термінів Міжнародної торгової палати «Інкотермс»;

обґрунтовано необхідність внесення змін до Господарського кодексу України щодо правового регулювання неустойки, які стосуються її видів, предмету, визначення її розміру;

удосконалено:

визначення договору поставки, закріплене в Цивільному кодексі України. Пропонується викласти його в наступній редакції: «Договір поставки – це договір, за яким постачальник (юридична особа, фізична особа – суб'єкт підприємницької діяльності), зобов'язується передати в обумовлені строки (строк), які не збігаються з моментом укладення договору, товари у власність покупця для використання у підприємницькій діяльності або в інших цілях, не пов'язаних з особистим (сімейним, домашнім) або іншим подібним використанням, а покупець зобов'язується їх прийняти і сплатити за них певну грошову суму»;

положення Господарського кодексу України щодо необхідності включення до складу збитків, які завдані внаслідок невиконання чи неналежного виконання договорів поставки, витрат, які необхідно буде зробити стороні в майбутньому з метою усунення негативних наслідків та відновлення стану, який існував до порушення зобов'язань, як це передбачено в Цивільному кодексі України;

положення Господарського кодексу України щодо обов'язковості скріплення договору печатками сторін та запропоновано в ст. 181 ГК України передбачити умову щодо скріплення договору печаткою за умови її отримання стороною договору;

дістали подальшого розвитку:

положення щодо розмежування сфер регулювання договірних відносин, в тому числі й відносин, які виникають з договору поставки, між Цивільним кодексом України та Господарським кодексом України. Обґрунтовується доцільність закріплення загальних засад укладання, виконання та припинення договорів, в тому числі й договорів поставки, в Цивільному кодексі України;

положення щодо необхідності приведення у відповідність норм

Господарського кодексу до норм Цивільного кодексу України з питань валюти виконання зобов'язання;

положення щодо необхідності збільшення шестимісячного строку, встановленого для пред'явлення позову у зв'язку з неякісною продукцією (ч. 8 ст. 269 ГК України), до одного року.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що вони можуть бути використані у:

науково-дослідницькій сфері – при подальших загальнотеоретичних дослідженнях цивільно-правових проблем договору поставки;

правотворчій діяльності – сформульовані в роботі положення щодо вдосконалення цивільного законодавства про договір поставки можуть стати основою для внесення змін до Цивільного кодексу України та інших законодавчих актів;

сфері практичної діяльності – матеріали дисертації можуть використовуватися для забезпечення єдності розуміння і правильного застосування норм, які регулюють відносини поставки;

навчальному процесі – при підготовці відповідних розділів підручників і навчальних посібників з цивільного права, розробці навчального курсу та викладанні даної дисципліни.

Апробація результатів дослідження. Отримані в процесі дисертаційного дослідження результати доповідались та обговорювались на засіданнях кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права і кафедри цивільного права Одеської національної юридичної академії та апробовані у виступах на науково-практичних конференціях, зокрема на: Регіональній міжвузівській конференції молодих вчених та аспірантів «Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина в Україні» (м. Івано-Франківськ, 22 квітня 2005 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Четверті Прибузькі юридичні читання» (м. Миколаїв, 28-29 листопада 2008 р.); Міжнародній науковій конференції «Сьомі осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 28-29 листопада 2008 р.); Міжнародній науковій конференції «Життя І.В. Шерешевського як духовна єдність між поколіннями юристів» (Одеса, 13 грудня 2008 р.); Круглому столі «Юридичні особи публічного права як учасники цивільних правовідносин» (Ірпінь, 6 лютого 2009 р.); I міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток державності та права в Україні: Реалії та перспективи» (м. Сімферополь, 24 квітня 2009 р.).

Основні теоретичні положення дисертації використовуються автором під час читання лекцій з цивільного права України та господарського права України.

Публікації. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження

відображено у п'яти наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджено ВАК України, та у шести тезах доповідей на наукових конференціях.

Структура дисертації зумовлена метою і завданнями дослідження. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації складає 208 сторінок. Список використаних джерел складає 215 найменувань і займає 20 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, ступінь наукової новизни, сформульовано об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, характеризується науково-теоретична основа роботи, визначено особистий внесок автора в отримання наукових результатів, викладених у дисертації.

У **першому розділі «Договір поставки в системі договірних прав України»**, який складається з трьох підрозділів, розглянуто загальну характеристику договорів поставки, визначено їх співвідношення із суміжними договорами.

У **підрозділі 1.1. «Поняття та загальні характеристики договору поставки»** розглядаються доктринальні та законодавчі визначення поняття договору поставки.

Визначено, що історично договір поставки займав різне місце в системі договорів: будучи початково різновидом договору купівлі-продажу, за радянських часів отримав статус самостійного договору, який опосередковував господарські зв'язки між державними суб'єктами господарювання. У сучасних умовах чинники, які обумовлювали виокремлення договору поставки, фактично відсутні, у зв'язку з чим, як приватноправовий, договір поставки розглядається як вид договору купівлі-продажу.

У зв'язку з тим, що договори поставки можуть укладатись не лише суб'єктами підприємницької діяльності, а й некомерційними суб'єктами господарювання, обґрунтовується необхідність внесення змін до визначення договору поставки, закріпленого в Цивільному кодексі України, щодо визначення постачальника як юридичної особи та фізичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності.

У **підрозділі 1.2. «Правове регулювання договірних відносин поставки»** визначено джерела регулювання відносин, які виникають між суб'єктами при укладанні, виконанні та припиненні договорів поставки.

Серед джерел правового регулювання договірних відносин поставки можуть бути виділені: нормативно-правові акти України, міжнародні

акти, які є частиною національного законодавства, акти законодавства Союзу РСР, які продовжують діяти на території України.

Аналіз міжнародних актів про договори купівлі-продажу та поставки дозволяє зробити висновок, що віднесення Цивільним кодексом України договору поставки до договору купівлі-продажу, відповідає міжнародно-правовому підходу до їх співвідношення, який закріплено в міжнародних конвенціях.

Неузгодженість норм Господарського кодексу України з нормами Цивільного кодексу України призводить до неоднозначного їх трактування сторонами при укладанні та виконанні договорів поставки, що підтверджується правозастосовчою практикою та обумовлює необхідність розмежування сфери регулювання договірних відносин з поставки між кодифікованими актами.

Судова практика на сьогоднішній день набуває вирішального значення для справедливого розгляду справ з договорів поставки, а існуюча на сьогодні суперечність судових рішень свідчить про необхідність узагальнення практики господарських судів та надання відповідних рекомендацій та роз'яснень судами вищих інстанцій з метою уникнення виявлених відмінностей у правозастосуванні.

У *підрозділі 1.3. «Співвідношення договору поставки з суміжними договорами»* визначено ознаки договору поставки, які дозволяють відокремити його від інших цивільно-правових договорів.

Договір поставки є видом договору купівлі-продажу. Ознаки, за якими договір поставки відрізняється від купівлі продажу, можуть бути поділені на дві категорії:

основні, це ті ознаки, які властиві саме договору поставки: по-перше, це суб'єктний склад, по-друге, це мета придбання майна, по-третє, тривалість відносин, що може передбачати здійснення декількох поставок товарів в межах одного договору;

додаткові, які можуть бути властиві як договору поставки, так і договору купівлі-продажу, але при цьому підкреслюють особливості поставки. До них слід віднести: неспівпадіння моменту укладання та виконання договору; предмет договору, яким є товар, що виробляється або закуповується постачальником тощо.

У практичній діяльності часто досить складно розмежувати договір поставки та підяду. Це можна пояснити, зокрема тим, що в тексті договору підяду чи поставки не завжди чітко визначено, що мають на меті сторони. Більше того, тексти цих договорів можуть бути подібними. Щодо розмежування договорів поставки та підяду, основними критеріями слід визнати безпосередньо предмет договорів, а саме: для підяду – це власне здійснення певних дій, пов'язаних з виготовленням продукції,

а для поставки – безпосередньо товар, який передається за договором.

У другому розділі **«Укладання, виконання та припинення договорів поставки»**, який складається з трьох підрозділів, визначається зміст договору поставки, загальні умови укладання, виконання та припинення договорів поставки.

У підрозділі 2.1. **«Зміст договору поставки»** розглядаються істотні умови договору поставки. Цивільний кодекс України та Господарський кодекс України передбачають різні вимоги щодо визначення змісту договору.

Зміст договору поставки становлять істотні умови, як об'єктивні (визначені як обов'язкові чинним законодавством), так і суб'єктивні (включені сторонами за власним бажанням) згода по яким досягнута сторонами. Істотними умовами договору поставки є предмет договору (найменування, кількість, номенклатура (асортимент), якість (комплектність); строки; ціна.

Валютне застереження при визначенні ціни в договорах є прийнятною формою гарантування захисту інтересів суб'єктів господарювання від можливого інфляційного знецінення національної грошової одиниці і коливань її курсу щодо інших валют. Відповідно до ст. 533 Цивільного кодексу України грошове зобов'язання має бути виконане у гривнях. Якщо у зобов'язанні визначено грошовий еквівалент у іноземній валюті, сума, що підлягає сплаті у гривнях, визначається за офіційним курсом відповідної валюти на день платежу, якщо інший порядок її визначення не встановлений договором або законом чи іншим нормативно-правовим актом. Відповідно до ст. 198 Господарського кодексу України грошові зобов'язання учасників господарських відносин повинні бути виражені і підлягають оплаті у гривнях. Грошові зобов'язання можуть бути виражені в іноземній валюті лише у випадках, якщо суб'єкти господарювання мають право проводити розрахунки між собою в іноземній валюті відповідно до законодавства. Зазначене обумовлює необхідність приведення норм Господарського кодексу України у відповідність до норм Цивільного кодексу України щодо формування ціни договору поставки.

Враховуючи одну з особливостей договору поставки – його довгостроковість, доречним є визначення у договорі умов його пролонгації та дострокового припинення внаслідок розірвання, відмови тощо.

У договорах поставки при визначенні строку слід розмежовувати поняття загального строку дії договору і строку здійснення поставки, в межах якого встановлюються часткові строки – кварталні, місячні, декадні тощо.

У **підрозділі 2.2. «Укладання і виконання договору поставки»** визначено загальний порядок укладання договорів поставки. Аналіз загального змісту норм Цивільного кодексу України дозволяє визначити ряд умов, за наявності яких цивільно-правовий договір можна вважати укладеним: 1) сторони повинні досягти згоди з усіх істотних умов договору; 2) сторони договору мають досягти такої згоди у передбаченій законом формі (належній формі); 3) сторони господарсько-правового договору мають досягти такої згоди у передбаченому законом порядку.

Загальні умови визнання цивільно-правового і господарсько-правового договорів укладеними наводяться в ч. 1 ст. 638 Цивільного кодексу України та ч. 2 ст. 180 Господарського кодексу України. За змістом ці норми розрізняються лише тим, що за вказаною нормою Цивільного кодексу України договір є укладеним, якщо сторони у належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору, у той час, коли у названій статті Господарського кодексу України додатково зазначається, що згода з усіх істотних умов має бути досягнута у передбачених законом порядку та формі.

Виділяють наступні стадії укладання договору: переддоговірні контакти сторін (переговори), оферта, розгляд оферти, акцепт оферти. При цьому дві стадії: оферта і акцепт оферти – є обов’язковими для всіх випадків укладання договору. Стадія переддоговірних контактів сторін носить факультативний характер і використовується за розсудом сторін. Форма оферти може бути різною: єдиний документ, лист, телефакс тощо.

Виходячи із змісту договору поставки головним обов’язком постачальника є обов’язок передати товари у власність (у повне господарське відання чи оперативне управління) покупця, а головний обов’язок покупця – прийняти товари і сплатити за них певну грошову суму. Кожен з вказаних обов’язків можна розглядати, як сукупність складових (часткових) обов’язків.

У **підрозділі 2.3. «Припинення договору поставки»** досліджено підстави припинення договору поставки за вимогою однієї із сторін, розкрито особливості розірвання договору та відмови від договорів поставки.

Підставою припинення цивільно-правового договору слід вважати юридичний факт чи їх сукупність, тобто життєву обставину або сукупність обставин, з якими норми цивільного права пов’язують припинення договору.

Через принцип свободи договору можлива зміна і розірвання договору за угодою сторін, якщо інше не передбачене самим договором або

законом. Право на зміну або розірвання договору є логічним продовженням свободи сторін на вступ у договірні відносини та визначення змісту договору.

Від розірвання договору слід відрізнити відмову від договору. Одностороння відмова від виконання договору по суті є різновидом розірвання договору за ініціативою однієї із сторін. У разі односторонньої відмови від виконання договору повністю або частково, коли така відмова допускається законом або угодою сторін, договір вважається відповідно розірваним або зміненим.

У **третьому розділі «Правові наслідки порушення договору поставки»**, який складається з двох підрозділів, розкрито правове регулювання забезпечення належного виконання договорів поставки та загальні питання цивільно-правової відповідальності сторін за невиконання та неналежне виконання договору поставки.

У **підрозділі 3.1. «Забезпечення виконання договору поставки»** визначено види забезпечення виконання договорів поставки, порядок їх застосування.

Запровадження нових конструкцій забезпечення договорів має на меті пристосування права до динамічного розвитку економічних, передусім, підприємницьких відносин, але одночасно ставить і надзвичайно важливі питання застосування нових норм у контексті напрацьованої роками практики, тлумачення принципово нових норм та співвідношення різних нормативних актів.

Враховуючи особливості договору поставки, більш практичним є застосування сторонами таких видів забезпечення, як неустойка, завдаток та притримання. Стосовно договорів поставки з міжнародними елементами також доцільно використовувати гарантію як один з видів забезпечення зобов'язання.

Враховуючи, що одним із найбільш поширених видів забезпечення зобов'язань є неустойка, слід гармонізувати положення Цивільного кодексу України та Господарського кодексу України з питань правового регулювання неустойки.

Основні розбіжності в регулюванні неустойки в ЦК України та ГК України полягають у такому:

по-перше, в Цивільному кодексі України неустойка використовується як родове поняття до штрафу та пені, разом з тим, зі змісту ст. 230 Господарського кодексу України виходить, що неустойка є самостійною штрафною санкцією поряд зі штрафом та пенею, а не узагальнюючою для них категорією. При цьому Господарський кодекс України не надає критерії розмежування зазначених трьох категорій. З цього питання

Вищий господарський суд зазначив, що оскільки Господарський кодекс України не містить визначень неустойки, штрафу та пені, які сплачуються у разі невиконання або неналежного виконання господарського зобов'язання, слід виходити із визначень, наведених у Цивільного кодексу України;

по-друге, відповідно до Цивільного кодексу України предметом неустойки можуть бути як гроші, так й інше майно (ст. 549), тоді як за Господарським кодексом України – тільки грошові кошти (ст. 230);

по-третє, відповідно до Цивільного кодексу України розмір законної неустойки може бути змінено в договорі (ч. 2 ст. 551), тоді як за Господарським кодексом він є імперативним (ч. 1 ст. 231). Водночас, відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 199 Господарського кодексу України «до відносин щодо забезпечення виконання зобов'язань учасників господарських відносин застосовуються відповідні положення Цивільного кодексу України». Отже, ця норма практично виключає дію положень Господарського кодексу про неустойку, що суперечать нормам Цивільного кодексу, а інші норми робить непотрібними у світлі існування Цивільного кодексу України;

по-четверте, за Цивільним кодексом України загальним правилом є штрафна неустойка (ст. 624), тоді як за Господарським кодексом України – залікова (ч. 1 ст. 232).

У підрозділі 3.2. «Відповідальність сторін за невиконання та неналежне виконання договору поставки» визначено загальні підстави настання юридичної відповідальності за невиконання договору поставки, розкрито співвідношення господарських та адміністративно-господарських санкцій, виявлено протиріччя в регулюванні відшкодування збитків та сплати неустойки в Цивільному кодексі України та Господарському кодексі України. Досліджується судова практика зарубіжних країн з питань сплати неустойки та відшкодування збитків, завданих невиконанням чи неналежним виконанням договорів поставки.

Стаття 611 Цивільного кодексу України передбачає правові наслідки порушення зобов'язання, які встановлюються договором або законом: припинення зобов'язання внаслідок односторонньої відмови від зобов'язання, якщо це встановлено договором або законом, або розірвання договору; зміна умов зобов'язання; сплата неустойки; відшкодування збитків та моральної шкоди. При цьому мірами відповідальності виступають сплата неустойки та відшкодування збитків та моральної шкоди

У функціональному аспекті заходи оперативного впливу з відповідальністю об'єднує здатність забезпечувати додержання прав і виконання обов'язків сторонами договору. Проте, засоби оперативного впливу (оперативні санкції) не відновлюють початкового майнового стану потерпілої

сторони, а спрямовані на запобігання конкретним порушенням у майбутньому, виконують забезпечувальну функцію, мають застережливий характер і можуть застосовуватися в односторонньому порядку односторонньо уповноваженою стороною без звернення до юрисдикційного органу.

Загальною формою відповідальності за невиконання або неналежне виконання договору є відшкодування збитків. Цивільний кодекс України включає до складу збитків не тільки витрати, які особа зробила, а й ті, що вона мусить зробити для відновлення свого порушеного права. Натомість Господарський кодекс України включає до складу збитків лише витрати, понесені стороною, яка зазнала збитків. Тому у господарських відносинах витрати, які особа мусить зробити в майбутньому, до складу збитків не включаються. Пропонується також до збитків покупця віднести відсотки за кредит на попередню оплату продукції, обчислювані з дня невиконання договору поставки, а також відсотки за кредит, взятий на покупку товару, аналогічного непоставленому у разі правомірної відмови покупця від виконання договору поставки.

Відповідно до ст. 225 Господарського кодексу України сторони

господарського зобов'язання мають право за взаємною згодою заздалегідь визначити погоджений розмір збитків, що підлягають відшкодуванню, у твердій сумі або у вигляді відсоткових ставок залежно від обсягу невиконання зобов'язання чи строків порушення зобов'язання сторонами. На нашу думку, закріплення такого положення щодо збитків не є цілком виправданим, адже при такому формулюванні збитки фактично набувають ознак неустойки (штрафу або пені). Крім того, специфіка збитків полягає в тому, що заздалегідь складно чітко передбачити їх розмір, у зв'язку з тим, що він обумовлюється багатьма об'єктивними чинниками, які сторони в повному обсязі передбачити не можуть.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** викладаються найбільш важливі теоретичні положення дисертаційного дослідження, формулюються пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання договорів поставки в умовах ринкових реформ в Україні, основними з яких є такі:

1. Правове регулювання договорів поставки в умовах ринкових реформ це діяльність, спрямована на упорядкування, розвиток та охорону цивільних правовідносин, які виникають з поставки, на засадах поєднання державного нормативно-організаційного впливу та свободи вибору дій сторін договору

2. Враховуючи коло суб'єктів, які можуть укладати договір поставки, пропонується визначення договору поставки, закріплене в Цивільному

кодексі України, викласти в наступній редакції: «Договір поставки – це договір, за яким постачальник (юридична особа, фізична особа – суб’єкт підприємницької діяльності), зобов’язується передати в обумовлені строки (строк), що не збігаються з моментом укладення договору, товари у власність покупця для використання у підприємницькій діяльності або в інших цілях, не пов’язаних з особистим (сімейним, домашнім) або іншим подібним використанням, а покупець зобов’язується прийняти і сплатити за них певну грошову суму».

3. В сучасних умовах ринкових перетворень однією з основних ознак договору поставки поряд з суб’єктним складом (сторони – юридичні особи та фізичні особи – суб’єкти підприємницької діяльності), метою придбання товарів (не для особистого споживання), слід виокремити саме тривалість відносин, що може передбачати здійснення декількох поставок товарів в межах одного договору, що спрямовано на забезпечення довготривалих стабільних зв’язків між учасниками ринкових відносин.

4. З метою уникнення колізій між Цивільним кодексом України та Господарським кодексом України в сфері регулювання договірних відносин обґрунтовується доцільність закріплення загальних засад укладання, виконання та припинення договорів, у тому числі й договорів поставки, в Цивільному кодексі України.

5. Враховуючи міжнародну практику та звичаєву природу Офіційних правил тлумачення торговельних термінів Міжнародної торгової палати «Інкотермс» слід передбачити в Господарському кодексі України право, а не обов’язок сторін на їх використання при укладанні та виконанні договору поставки, у зв’язку з чим пропонується викласти ч. 4 ст. 265 Господарського кодексу України в наступній редакції: «умови договорів поставки *можуть* викладатися сторонами відповідно до Офіційних правил тлумачення торговельних термінів Міжнародної торгової палати «Інкотермс».

6. Наявність колізій між нормативно-правовими актами, неповне нормативне регулювання окремих питань договірного права, наявність різних підходів до вирішення однакової категорії судових спорів, обумовлює важливість прийняття вищими судовими інстанціями рекомендаційних роз’яснень з питань застосування законодавства при вирішенні справ та роз’яснення застосування законодавства на основі узагальнення судової практики та аналізу судової статистики та їх застосування, які слід розглядати як важливе джерело регулювання відносин, що виникають з договору поставки.

7. Встановлення шестимісячного строку для пред’явлення позову у зв’язку з неякісною продукцією (ч. 8 ст. 269 Господарського кодексу

України), обмежує права покупців та не сприяє здійсненню ефективного захисту їх прав та інтересів, у зв'язку з чим необхідно привести норми Господарського кодексу України у відповідність до норм Цивільного кодексу України та передбачити строк для подання позову в один рік.

8. Відповідно до ст. 225 Господарського кодексу України сторони господарського зобов'язання мають право за взаємною згодою заздалегідь визначити погоджений розмір збитків, що підлягають відшкодуванню, у твердій сумі або у вигляді відсоткових ставок залежно від обсягу невиконання зобов'язання чи строків порушення зобов'язання сторонами. Закріплення такого положення щодо збитків не є обґрунтованим, адже при такому формулюванні збитки фактично набувають ознак неустойки (штрафу або пені). Крім того, специфіка збитків полягає в тому, що заздалегідь складно чітко передбачити їх розмір, у зв'язку з тим, що він обумовлюється багатьма об'єктивними чинниками, які сторони в повному обсязі не можуть передбачити.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Турчак І.О. Суб'єкти та структура договірних зв'язків за договором поставки /І.О. Турчак //Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: Зб. наук. праць. – Івано-Франківськ : «Плай», 2002. – Вип. Х. – С. 90 – 94.

2. Турчак І.О. Основні аспекти виконання договору поставки /І.О. Турчак //Наше право. – 2003. – № 3. – С. 74 – 79.

3. Турчак І.О. Поняття та сутність договору поставки /І.О. Турчак //Держава і право: Зб. наук. праць. – Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – 2003. – Вип. 20. – С. 293 – 298.

4. Турчак І.О. Відшкодування збитків, завданих внаслідок невиконання договору поставки /І.О. Турчак //Південноукраїнський правничий часопис. – 2008. – № 4. – С. 149-150.

5. Турчак І.О. Поняття кількості та якості як істотних умов договору поставки /І.О. Турчак //Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина в Україні: Регіональна міжвузівська конференція молодих вчених та аспірантів, 22 квітня 2005 р.: тези доп. – Івано-Франківськ, 2005. – С. 79 – 82.

6. Турчак І.О. Договір поставки: форма і порядок укладання /І.О. Турчак //Четверті Прибузькі юридичні читання: Міжнародна науково-практична конференція, 28-29 листопада 2008 р.: тези доп. – Миколаїв, 2008. – С. 212 – 214.

7. Турчак І.О. Використання правил Інкотермс при укладанні договорів поставки /І.О. Турчак //Сьомі осінні юридичні читання: Міжнародна

наукова конференція, 28-29 листопада 2008 р.: тези доп. – м. Хмельницький, 2008. – С. 277 – 278.

8. Турчак І.О. Застосування Міжнародних правил інтерпретації комерційних термінів при укладанні договорів поставки /І.О. Турчак //Життя І.В. Шерешевського як духовна єдність між поколіннями юристів: Міжнародна наукова конференція, 13 грудня 2008 р.: тези доп. – м. Одеса, 2008. – С. 101 – 103.

9. Турчак І.О. Сторони договору поставки за Цивільним кодексом України та Господарським кодексом України /О.І. Турчак //Юридичні особи публічного права як учасники цивільних правовідносин: Круглий стіл, 6 лютого 2009 р.: тези доп. – Ч. 2. – Дискурс молодих науковців та викладачів. – м. Ірпінь, 2009. – С. 48 – 50.

АНОТАЦІЯ

Турчак І.О. Правове регулювання договорів поставки в умовах ринкових реформ в Україні (цивільно-правовий аспект). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право та цивільний процес, сімейне право; міжнародне приватне право. – Одеська національна юридична академія, Одеса, 2009.

Дисертація присвячена дослідженню правового регулювання договорів поставки в умовах ринкових реформ в Україні. Проаналізовано джерела правового регулювання відносин поставки в Україні. Досліджені проблемні питання, які виникають на практиці у зв'язку з врегулюванням договору поставки в Цивільному кодексі України та Господарському кодексі України. Обґрунтовується доцільність визначення загальних положень про договори в Цивільному кодексі України. Встановлено, що відносини з поставки окрім кодифікованих актів все ще продовжують регулюватись окремими актами законодавства Союзу РСР.

Проаналізовано ознаки договору поставки, які дозволяють виокремити його з-поміж інших договорів та розглядати як вид договору купівлі-продажу.

Визначаються суттєві умови договору поставки, порядок його укладання, виконання та припинення.

Розглянуто цивільно-правові способи забезпечення належного виконання договору поставки. Визначено відповідальність за невиконання та неналежне виконання договору поставки.

На підставі проведеного дослідження сформульовані пропозиції з удосконалення правового регулювання договорів поставки, внесення змін до законодавства України про договори поставки.

Ключові слова: поставка, цивільний договір, договір поставки, зміст договору, суттєві умови договору, укладання договору поставки, забезпечення договору, відповідальність за невиконання договору.

АННОТАЦІЯ

Турчак І.О. Правовое регулювання договорів поставки в умовах ринкових реформ в Україні (граждансько-правовий аспект). – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс, семейное право; международное частное право. – Одесская национальная юридическая академия, Одесса, 2009.

Диссертация посвящена исследованию правового регулирования договоров поставки в условиях рыночных реформ в Украине. В условиях рыночных реформ правовое регулирование договоров поставки приобретает новые черты, и предусматривает объединение государственного организационно-правового влияния и свободы действий сторон договора.

Рассмотрены источники правового регулирования договоров поставки в условиях рыночных реформ. Нормы, регулирующие отношения, возникающие при заключении, исполнении и прекращении договоров поставки, подразделяются на: нормы, регулирующие только договор поставки, нормы, регулирующие договор купли-продажи и применяемые к правоотношениям поставки на основании закона, общие нормы о гражданских договорах, общие нормы гражданского права, которые могут применяться при регулировании договорных отношений.

Исследованы проблемные вопросы, которые возникают на практике в связи с регулированием договора поставки в Гражданском кодексе Украины и Хозяйственном кодексе Украины. С целью устранения коллизий между Гражданским кодексом Украины и Хозяйственным кодексом Украины в сфере регулирования договорных отношений обосновывается целесообразность закрепления общих положений о заключении, исполнении и прекращении договоров, в том числе и договоров поставки, в Гражданском кодексе Украины.

Детально проанализированы положения законодательства об условиях использования Официальных правил толкования торговых терминов Международной торговой палаты «Инкотермс». При этом обращается внимание на то, что как международные обычаи, Официальные правила толкования торговых терминов Международной торговой палаты «Инкотермс» должны использоваться при заключении и исполнении договоров поставки по согласованию сторон, а не в связи с императивными предписаниями закона.

Анализ источников регулирования договоров поставки в условиях

рыночных реформ позволил сделать вывод об увеличении роли в регулировании договорных отношений рекомендационных разъяснений высших судебных инстанций по вопросам применения законодательства при рассмотрении судебных дел.

Установлено, что отношения по поставке все еще продолжают регулироваться актами законодательства Союза ССР.

Проанализированы признаки договора поставки, которые позволяют выделить его среди других договоров и рассматривать как вид договора купли-продажи. В современных условиях рыночных преобразований одним из основных признаков договора поставки наряду с субъектным составом (стороны – юридические лица и физические лица – субъекты предпринимательской деятельности) и целью приобретения товаров (не для личного потребления) следует выделить именно длительность отношений, что может предусматривать осуществление нескольких поставок товаров в пределах одного договора, и что направлено на обеспечение долговременных стабильных связей между участниками рыночных отношений.

Определены существенные условия договора поставки (объективные, определенные как обязательные в законодательстве, и субъективные, включенные в договор по согласованию сторон), порядок его заключения, исполнения и прекращения.

Рассмотрены гражданско-правовые способы обеспечения надлежащего исполнения договора поставки. Определена ответственность за невыполнение и ненадлежащее исполнение договора поставки.

На основании проведенного исследования сформулированы предложения по усовершенствованию правового регулирования договоров поставки, внесению изменений в законодательство Украины о договорах поставки.

Ключевые слова: поставка, гражданский договор, договор поставки, содержание договора, существенные условия договора, заключение договора поставки, обеспечение договора, ответственность за невыполнение договора.

SUMMARY

Turchak I.O. Legal regulation of delivery contracts in conformity with market reforms in Ukraine (civil and legal aspect). – Manuscript.

The thesis for the degree of Candidate of Law. – Specialty 12.00.03 – civil law and civil process; family law; international private law. – Odessa National Academy of Law, Odessa, 2009.

The thesis is devoted to the research of legal regulation of delivery contracts

in conformity with market reforms in Ukraine. The sources of legal regulation of delivery relations in Ukraine were analyzed. Problematic questions which appear in practice in connection with regulation of delivery contract in Civil Code and Economic Code of Ukraine were examined here. The expedience of determination of provisions on contract in Ukrainian Civil Code is substantiated. The author ascertained that delivery relations except the codified acts are regulated by legislative acts of USSR.

The features of delivery contract, which allow separating it from other types of contracts and examining it as a kind of contract on sale, were analyzed in this work.

The essential conditions of a delivery contract, the rules of its making, fulfillment and revocation are determined in thesis.

Civil and legal methods of providing due fulfillment of delivery contract were examined here. The liability for nonperformance and undue performance of delivery contract was determined. On the ground of the research the proposals for improving legal regulation of delivery contracts and proposed amendments to the legislation of Ukraine on delivery contracts were formulated.

Key-words: delivery, civil contract, delivery contract, the content of delivery, essential conditions of contract, making of delivery contract, providing the contract, liability for nonperformance of contract.